

Растеж на къси разстояния

Държавните разходи за образование са под нивото си отпреди кризата и ще останат такива поне още няколко години

Стефан Антонов

„При комунизма нямаште икономика, а сега нямате образование.“ Така се пошегува харвардският икономист Филип Агион на една научна конференция това лято, когато докторант от Софийския университет представи проучванията си за разходите за образование преди и след 10 ноември.

Шегата може да е пресилена, но удря в десетката на проблема, който нито една политическа сила не успява да адресира повече от десетилетие след като демографията отчетливо започна да действа като юзда на икономиката. Днес, девет години след световната финансова криза и последвалата я рецесия, икономиката на България отново расте по-бързо от потенциала си и отново управляващите не правят нищо, за да използват конюнктурния растеж като база за изграждане на по-стабилни основи.

През 2008 година пресъхнаха кредитните и инвестиционни потоци от Европа към България, които поддържаха растежа главно заради бума в строителството. Днес двигателят е търсенето на европейските пазари, което стимулира производството на българските износители, и това означава само едно. Ако в Европейския съюз настъпи рецесия и вътрешното търсене се свие, двигателят на българския растеж също ще угасне, а с него и резервната мощност на потребителското доверие и вътрешното търсене.

А че такъв момент може би наближава, допусна първо главният икономист на „Уникредит груп“ за Централна и Източна Европа Любомир Митов, според когото забавяне може да се очаква след около две години. Преди две седмици от макропрогнозата на българското правителство към бюджет 2018 стана ясно, че икономиката започва да расте по-бързо от потенциала си, а това е първият сигнал за риск от прегриване.

Сигнал за внимание е, че също като преди кризата расте и крайното потребление. В случая притеснителното е, че макар чуждите клиенти на българските износители да се чувстват уверени, то самият бизнес изглежда предпазлив да влага средства в нови мощности, да обновява базата си и да увеличава производствения си потенциал.

Разбивка на брутния вътрешен продукт по фактори показва, че на годишна база инвестициите се свиват четири поредни тримесечия. При сравнение на тримесечна база пък се оказва, че увеличение има едва през второто на тази година спрямо първото (виж графиката).

Рецесия? Едва ли

Допитване на „Икономист“ до експерти показва, че все още не е сигурно дали има прегряване на икономиката, както и че рискът от рецесия е относително слаб. Голям проблем обаче остава липсата на политики, с които растежът да се направи по-слабо зависим от външни фактори и от натрупването на буфери, с които да се посрещат трудностите.

Според главния икономист на една от големите банки в България дори равнище на инвестициите под 25% от БВП не е задължително лош сигнал и това не трябва да се възприема задължително като оценка за сантиментите на бизнеса. Това, което е притеснително според него, е, че държавата пропуска възможността да инвестира в образование и в мерки за квалификация на пълнолетните българи, така че да ги направи по-подготвени за смяна на професиите, когато подобно нещо се наложи по една или друга причина.

Подобно е и мнението на макроикономиста и доцент в Софийския университет Калоян Ганев.

Според него не може да се твърди, че българската икономика е във фаза на прегряване. Дори да се допусне, че тя ще е над потенциала си в средносрочен план, то превишението в никакъв случай няма да бъде с 5 – 6%, както през бума от 2007 – 2008 г., а в рамките на максимум един процент. „Ситуацията би била много различна и ако от подобно състояние има корекция и връщане към потенциала, едва ли ще има криза. През 2009 г. икономиката се сви с почти 4%, при положение че преди това отчете 6% растеж, което прави амплитуда от 10 пр. пункта. Ако в някоя от следващите години видим забавяне на растежа, то далеч няма да е същото и дори ако наблюдаваме спад, не очаквам той да е повече от 1%. Това означава много по-малка амплитуда, която дори да се прояви, ще е съпътствана с много по-малко сътресения“, коментира Ганев за „Икономист“.

Основна заплаха за растежа според него не е евентуално свиване на външното търсене, а изчерпването на

Колко харчи държавата по функции

(% от общите си разходи)

Как се развиват инвестициите (в %)

вътрешния потенциал на икономиката откъм човешки капитал. Това обяснява и постоянното намаление на преките чуждестранни инвестиции. Ако компаниите не виждат дългосрочна перспектива пред икономиката, а тя се определя освен от количеството, и от качеството на работната сила, те ще продължат да се въздържат да влагат средствата си в България, смята Ганев.

Само че в бюджетната си политика правителството игнорира неблагоприятните процеси и не търси защита срещу тях.

Неглижиране

Ако се погледнат разходите на бюджета с най-пряко отношение към човешкия капитал – тези за образование, здравеопазване и социални грижи, ще се види

тревожна тенденция. При сравнение на отношението им спрямо съвкупните бюджетни плащания от 2008 г. (последната преди кризата) и днес ще се види увеличение на средствата за здравеопазване и пенсии. Те обаче следват застаряването на населението и имат разходно-покривен принцип, от който трудно може да се избяга. В същото време плащанията за образование, които показват истинския ангажимент за създаване на знаещо и можещо общество, намаляват (виж графиката) и ще останат под нивото си отпреди кризата поне още няколко години.

Засега политиката на правителството е да увеличава финансирането на основното и средното образование главно през допълнителните средства за учителски заплати. Ако се спази обещанието да се удвои заплащането на преподавателите в рамките на мандата на това управление, със сигурност ще се ограничи отливът от тази професия. Въпросът е как да се прекрати отпадането на ученици от образователната система.

Последната инициатива на правителството е да върне обратно в училище над 100 000 отпаднали деца от малцинствата, основно ромското. Този път в обиколките си из махалите учителите се придружават от полицаи и социални работници. Два месеца след началото на акцията единствено зам.-министърът на образованието Деница Сачева изнася междинни резултати, а от ведомството не дават подробности или разбивки. Преди дни Сачева съобщи, че досега в училищата са върнати 17 000 деца, но на фона на информация, че междуременно някои от тях отново са престанали да учат. Тепърва ще стане ясно дали предвиденото допълнително финансиране за учители в класове с деца основно от малцинствата ще е достатъчно и ще даде ефект.

Но докато основното и средното образование все пак е във вниманието на правителството, висшите училища по-скоро са оставени на естествения подбор. В едно от последните си интервюта финансовият министър

ПО ТЕЧЕНИЕТО: Единствените разходи, насочени към човешки капитал, чийто дял в бюджета расте, са тези за здравеопазване и социални грижи. Те обаче следват демографските тенденции, а не допринасят за положителни промени в потенциала на икономиката

Владислав Горанов успя да илюстрира проблем, който доскоро се замиташе, а именно, че субсидията „на глава студент“ е превърнала университетите в манифактури за некачествено образование, които днес не могат да покриват разходите си заради естествените демографски процеси.

„Обществото трябва да си прецени приоритетите. В момента по-важно ни е средното образование. Ректори и висши училища трябва с доза самокритика да погледнат към висшето образование. То в момента уврежда българските деца. Вкарва ги в едни безсмислени специалности, разроили се из образователната инфраструктура, безспорно с мълчаливото свидетелство от страна на държавата и квазиразбраната автономия. Влизат децата да учат изключително атрактивни като наименование и съвсем ненужни на пазара на труда специалности“, коментира Горанов пред „Дарик радио“.

В криза

За университетите се очертават две вероятности – или да излязат с предложение за здравословно свиване, при което всички да останат на пазара, или да започнат да отпадат един по един, а държавата избирателно да ги спасява, налагайки своите виждания.

Сякаш за да потвърди решимостта си, в деня на народните будители финансовият министър обяви отпускането

на допълнителни 120 милиона лева, които да се разпределят между Българска академия на науките и системата на висшето образование. От тази сума само средствата за БАН ще може да се разпределят „на глава“, докато за останалия ресурс университетите ще се конкурират с проучвания и иновации.

Подобен подход не е лишен от логика, но има една основна слабост и тя е, че поколението, което в момента следва, има насреща си нископлатени и ниско мотивирани преподаватели с всички произтичащи от това последствия.

Ситуацията илюстрира бившият министър на финансите Петър Чобанов. Намаляването на студентите и ограничаването на ресурса, с който разполагат университетите, води до свиване и на преподавателските възнаграждения. Формирани от твърда основна заплата и добавки, които зависят от броя на лекциите и на

 Университети или сами трябва да се свият, или ще започнат да отпадат един по един

студентите, на които са научни ръководители по магистърски програми и докторати, днес възнагражденията на преподавателите във вузовете са близо двойно по-малки в сравнение с годините преди кризата, при това номинално.

Проблемът много ясно илюстрира деканът на Факултета по компютърни системи и технологии в Техническия университет проф. Огнян Након. Пред „Икономист“ преди две седмици Након посочи, че най-търсените в последните години специалности са принудени да намаляват приема на студенти, вместо да го увеличават, заради липсата на преподавателски състав, основно на асистенти. Причината е в недостатъчното финансиране на факултета, в резултат на което асистенти с по 560 лв. месечна заплата напускат, за да отидат в софтуерните компании за минимум 2500 лева стартова заплата.

През същия случай се вижда и един от дефектите на академичната автономия. Въпреки че заради доброто качество на преподаване и последваща успешна реализация на студентите от факултета допълнителната държавна субсидия за него е най-голяма, тя потъва в общия бюджет на Техническия университет.

Една от посоките за реформа на висшето образование според Петър Чобанов е висшите училища да се категоризират и на база на оценката си някои да предлагат само обучение в бакалавърски програми, други да имат право да обучават и магистри, а само ограничен кръг университети да получават подкрепа за докторски програми.

Със сигурност има и други възможности, но също толкова сигурно е, че ако никоя от тях не се използва, българското общество ще остане все така неподготвено да посреще икономическите предизвикателства. И с една предпазна клапа по-малко, защото ако икономическата миграция се засили в първите години на кризата и се окаже единственото решение за голяма част от българите, сега европейските държави са много по-нетолерантни към гастарбайтерите от Изток. **И**